

שנת השמיטה

השנה, שנת התשע"ה, היא שנת השמיטה, שנהגו בה ישראל מאז שחילקו את הארץ לשבטים, שהחלו למנות שבע שנים, והשנה השביעית היתה שנת השמיטה.

שמיטת כספים ושמיטת קרקעות

מצות שנת השמיטה מתחלקת לשני ענינים. "שמיטת קרקעות" ו"שמיטת כספים".

שמיטת קרקעות אינה נוהגת אלא בארץ ישראל ובפירות ארץ ישראל. ולפיכך, אף על פי שאנו נסביר "בהלכה יומית" את עיקרי מצות השמיטה, בכל זאת לא נאריך בכל פרטי הדינים, מאחר ולתושבי חוץ לארץ, הלכות אלו אינן נוגעות כל כך הלכה למעשה. (אולם גם הם צריכים לדעת את הדינים השייכים לפירות השביעים המגיעים לחוץ לארץ, כגון אתרוגים ויינות)

שמיטת כספים, נוהגת הן בארץ ישראל והן בחוץ לארץ, אולם אינה נוהגת אלא בסיום שנת השמיטה, ועל כן לא נעסוק עתה בדינים אלו, ובעזרת ה' לקראת סוף השנה נבאר את ענין שמיטת הכספים.

שמיטת קרקעות

עתה נסביר את יסודות מצות השמיטה, וראשית עלינו להביא את פסוקי התורה העוסקים במצות השמיטה.

נאמר בתורה: "שש שנים תזרע את ארצך ואספת את תבואתה, והשביעת תשקטנה ונטשתה ואכלו אביני עמך, ויתרם תאכל חית השדה, כן תעשה לכרמך לזיתך". (שמות פרק כג)

עוד נאמר בתורה: "וידבר ה' אל משה בהר סיני לאמר, דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם, כי תבאו אל הארץ אשר אני נתן לכם, ושבתה הארץ שבת לה, שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמר כרמך ואספת את תבואתה, ובשנה השביעת שבת שבתון יהיה לארץ, שבת לה, שדך לא תזרע וכרמך לא תזמר, את ספיח קצירך לא תקצור ואת ענבי נזירך לא תבצר, שנת שבתון יהיה לארץ, והיתה שבת הארץ לכם לאכלה, לך ולעבדך ולאמתך ולתושבך הגרים עמך, ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכל". (ויקרא פרק כה)

עיקרי המצוות אשר למדנו מן הפסוקים הללו, שמצוה על האדם שיש לו קרקע בארץ ישראל, לשבות בשנה השביעית מעבודת הארץ, כמו שנאמר "בחריש ובקציר תשבות". ואסור לאדם לזרוע את שדהו בשנה השביעית, כמש שנאמר "שדך לא תזרע", וכן אסור לעשות דבר מעבודת האילן, כמו שנאמר "וכרמך לא תזמור" (כלומר, חיתוך ענפי האילן לתועלתו). ואסור לקצור מה שהצמיחה הארץ מעצמה בשנה השביעית, כמו שנאמר "את ספיח קצירך לא תקצור". וכשם שאסור לקצור, כן אסור לבצור מן האילנות את פירותיהן.

ובקצרה: למדנו על ארבע מלאכות האסורות בשביעית, זריעה וזמירה, קצירה ובצירה.

איסור זריעה וזמירה בשביעית, הוא מוחלט, שאין לו היתר בשביעית. מה שאין כן איסור קצירה ובצירה, שאי אפשר לומר שאסרתם התורה לגמרי, שהרי אמרה התורה "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה", כלומר, רצתה התורה שנאכל מפירות השביעית. ואם נאמר שאסור לקצור ולבצור בשביעית, כיצד נאכל אלא שכוונת התורה בזה, שלא נקצור ונבצור באותה דרך שאנו עושים בכל שאר השנים, שלוקטים כמות גדולה בבת אחת, אלא יש ללקט את הפירות מעט מעט. וכמו שנבאר.

ולסיכום: יש לשבות מעבודת הקרקע בשביעית. ולכן אסור לזרוע זרעים או ליטוע אילנות וכדומה בשביעית. וכן אסור ללקט תבואה או פירות באותו אופן שעושים בכל השנים, אלא יש ללוקטן באופן אחר כפי שיבואר.

דין קדושת שביעית

בהלכה הקודמת, ביארנו באופן כללי את עיקרי מצות השמיטה החלה בשנה זו (תשע"ה), ומהם, שיש מלאכות שאסור לעשות בקרקע בשנת השמיטה, כגון חרישה וזמירה.

כל פרטי הדינים הנוגעים לאופן הטיפול בשדה או בגינה בשנת השמיטה, אינם נוגעים להרבה בני אדם, שאין להם שדה או גינה. ולכן ראשית כל, נבאר את הדינים השייכים לכל אדם בשנת השמיטה, הלא הם הדינים הנוגעים לפירות ולירקות הגדלים בשנת השמיטה.

קדושת שביעית

הפירות הגדלים בשנה השביעית, וכן הירקות שנלקטו בשנה השביעית, יש בהם "קדושת שביעית", כמו שנאמר (בספר

ויקרא כה, לגבי שנת השביעית) "כי יובל היא, קודש תהיה לכם", ודרשו חכמינו (בתלמוד ירושלמי שביעית פרק ד), מה היא קודש, אף תבואתה קודש. כלומר, כל הגידולים, הפירות והירקות, הגדלים או נלקטים (כל אחד לפי ענינו, כמו שנבאר) בשנה השביעית, יש בהם קדושה, ואי אפשר לנהוג בהם באותו אופן שנוהגים בפירות ובירקות בכל השנים.

במה מתבטאת קדושת שביעית

קדושת השביעית באה לידי ביטוי בכמה ענינים מעשיים הנוגעים להלכה, ובהם: דרך אכילת הפירות, האופן שבו ניתן למוכרם, וחובת שמירתם מהפסד, וכפי שנבאר בעזרת ה'.

פירות ארץ ישראל ופירות חוץ לארץ

אין קדושת שביעית חלה אלא בארץ ישראל. לפיכך, כל הפירות והירקות הגדלים בחוץ לארץ, ובכלל זה יבול הגדל בעיר אילת, אין בהם קדושת שביעית. וכל הפירות והירקות שגדלו בחוץ לארץ, אף על פי שהביאום אחר כך לארץ ישראל, אין בהם קדושת שביעית. וכן פירות ארץ ישראל שיצאו לחוץ לארץ, יש בהם קדושת שביעית, שהכל הולך אחר מקום הגידול.

פירות סוריה

פירות וירקות הגדלים בסוריה, גזרו עליהם רבותינו שיחולו עליהם רוב דיני שביעית, כדי שלא יזנחו בני ארץ ישראל את אדמתם וילכו להשתקע בסוריה לעבד את אדמתה, (שכן בזמנם היו יחסי שכנות טובים בין סוריה לישראל)

פירות הנמכרים בזמנינו

בזמן הזה, ששוק הפירות והירקות הוא גדול מאד, נוהגים במקומות רבים שבהם מצויים יהודים שומרי תורה ומצוות, לייבא עבורם פירות וירקות מיבול חוץ לארץ, כדי שלא להכנס למגבלות ההלכתיות של פירות שביעית (שעוד נשתדל בעזרת ה' לבארם). ופירות אלו הן הנקראים "יבול חו"ל". וכאשר הפירות הם מארץ ישראל, מציינים בדרך כלל ליד כל פרי וירק את מקורו. אבל במקומות שאין מערכת כשרות אחראית המשגיחה על עניני הפירות והירקות, עולות בעיות רציניות לגבי רכישת תוצרת זו, כפי שעוד נבאר.

פטירות

אין קדושת שביעית נוהגת אלא בגידולי קרקע, אבל כמהין ופטירות, שברכתן שהכל, ואינם בגדר גידולי קרקע, אין בהם קדושת שביעית כלל.

אילני סרק

אין קדושת שביעית חלה, אלא על פירות וירקות וקטניות וכדומה, אבל אילנות סרק, אין בהם קדושת שביעית כלל. ומכל מקום אסור בהחלט ליטוע או לעשות מלאכות אחרות האסורות בשביעית באילנות סרק, כשם שאסור לעשות כן באילנות פרי.

שדה של נכרים

כל דיני קדושת שביעית אינם שייכים אלא בקרקעות של יהודים בארץ ישראל, אבל קרקעות של גויים בארץ ישראל, אין עליהם קדושת שביעית, ומרן הבית יוסף ובית דינו, עשו חרם על מי שנהג קדושת שביעית בפירות אלו, (מכיון שנוצר פולמוס גדול בזמנם מחמת חומרא זו, וגם בזמנינו יש שמחמירים בזה)

בהלכה הבאה נבאר מהו היתר המכירה, ומי ומי האוסרים והמתירים אותו, והאם יש לסמוך על היתר זה בזמנינו.

היתר המכירה

ההלכה היום ארוכה מן הרגיל, מפני שברובה היא עוסקת בסיפור דברים בלבד. וכבר דיברנו בענין זה לפני כשבע שנים, בשנת השמיטה הקודמת, ועתה נחזור על הדברים בתוספת נופך.

בהלכה הקודמת ביארנו מהי "קדושת שביעית" החלה על פירות הגדלים בשנת השמיטה ועל ירקות הנלקטים בשנה זו, שמחמת אותה הקדושה, אסור לגרום להפסד ולקלקול של הפירות, וכן אסור לסחור בהן, אלא באופנים מיוחדים כפי שיבואר. כמו כן כתבנו, שאסור לעשות מלאכות שונות לצורך עיבוד הקרקע ולהשבחת היבול הגדל בה בשנת השמיטה. וביארנו כי אין קדושת שביעית על יבול הגדל בקרקע של גוי, אלא אך ורק על יבול הגדל בקרקעות של יהודים.

מכיון שבארץ ישראל כיום רוב הקרקעות הן בבעלותן של יהודים, ואם לא נסחור ביבול הגדל אצלם כפי שנוהגים בכל השנים הם יבואו לידי הפסד גדול, יש כיום ועדות שמטיה הדואגות לפצות את החקלאים על ההפסד הנגדם להם בשביעית, כאשר חלק הארי מפיצוי זה מגיע מנדבות של אחינו בני ישראל בארץ ובתפוצות. אך בזאת לא נפתרו כל בעיות השמיטה, משום שישנם יהודים רבים המסרבים להשבית את קרקעותיהם בשנה זו, וכמו כן משרד החקלאות הישראלי אינו מאפשר יבוא חילופי של פירות מיבול חוץ לארץ, ומחמת עוד טעמים רבים, נהגו ברבנות הראשית לישראל,

מימי הגאון רבי אברהם יצחק הכהן קוק, למכור את הקרקעות של החקלאים (המעונינים בכך) בארץ ישראל לגוי, כפי שנוהגים במכירת החמץ שבערב פסח, ועל ידי כך לא נתפסת קדושת שביעית בפירות השביעית, (וגידולים מתוצרת זו מצויים בשוקים ובחנויות בימים אלו, וככל שנכנס יותר לשנת השמיטה נראה עוד ועוד פירות וירקות, שעל גבי התעודה המעידה על כשרותם, מצוין כי הם "מהיתר המכירה") וכן יש אומרים שמותר באופן זה לישראל להמשיך לעבד את אדמתו כבכל שנה. וכעת נסביר את השתלשלות היתר זה בקצרה כפי שהתרחשו הדברים באמת.

בשנת תרמ"ה בערך (שנת 1885) התנדב הברון רוטשילד מצרפת (בהשפעת הנדיב הצדיק רבי משה מונטיפיורי ובהשפעת הגאון רבי שמואל מוהליבר אב"ד ביאליסטוק), לסייע ביד תושבי ארץ ישראל העניים, ולקנות עבורם קרקעות במושבה עקרון, ששמשה בתחילה בעיקר לגידול גפנים ליין, כאשר האיכרים בני ארץ ישראל היו עובדים בקרקעות עבור הברון, והוא היה משלם את משכורתם מידי חודש בחדשו. כדי לפקח על המלאכה, מינה הברון פקידים מטעמו, מבני צרפת, שלא היו שומרי תורה ומצוות, והם היו מדווחים לו מפעם לפעם על התקדמות. מסיבות שונות, נתהוו סכסוכים קשים בין האיכרים לבין הפקידים הצרפתים, והפקידים מצידם לא דיווחו לברון על ההצלחה בגידול הגפנים (דבר שלא היה מובן מאליו כלל באותם ימים, ואף נחל כשלון חרוץ בתחילה). אך כאשר ביקר הברון בעצמו במושבה, וראה את ההצלחה הגדולה של בני הארץ בגידול הגפנים ובייצור יין, נתפעם מאד, וצוה לקרוא את שם המושבה על שם אמו, "מזכרת בתיה".

בשנת תרמ"ח, ערב שנת השמיטה תרמ"ט, הודיעו החקלאים לפקידים, כי בשנה הבאה הם אינם מתכוונים להמשיך בעבודת הקרקע מפני איסור שביעית. דבר שמשמעותו היתה ברורה מאד, כי רוב כספו של הברון ירד לטמיון, כי אם היהודים ישביתו את הקרקע במשך שנה, לבטח יגרמו נזקים עצומים לעצי הגפן, ויתכן גם כי הברון יפסיק את תמיכתו לחינם בבני המושבה, ומתוך כך אפשר גם שיבואו ממש לידי ספק סכנת נפשות.

כאשר שמע זאת הברון, פנה אל הגאון רבי נפתלי הרץ, שנתמנה אז כרבה של יפו והמושבות, על מנת לדרוש אצל חכמי ירושלים, אם יש דרך על פי ההלכה להיתר את המשך העבודות בשנת השמיטה. רבי נפתלי הרץ, שהיה מתוקף תפקידו אחראי על עניני הדת גם בשאר המושבות שקמו בינתיים, ראשון לציון (תרמ"ב), נס ציונה (ואדי חנין), גדרה ויסוד המעלה (תרמ"ד), פנה בעניין לרבה של ירושלים הגאון רבי שמואל סלנט, והלה, מפני שלא רצה להכנס למחלוקת עם הגאון מהרי"ל דיסקין, ביקש מהגאון הראשון לציון רבי רפאל מאיר פאניזל להכנס בעובי הקורה ולהורות כתורה מה יעשה. והגאון הראשון לציון, הפנה את השאלה לגיסו הגאון רבי יעקב שאול אלישר (שהתמנה אחריו למשרת הראשון לציון) שיעיין בדבר. והגאון רבי יעקב שאול אלישר כתב בעניין זה תשובה, (שנדפסה בספרו שו"ת שמחה לאיש), ובה הורה להיתר את מכירת הקרקע לגוי, (כשם שאנו עושים מכירת חמץ בערב פסח) ובכך להפקיע את הקרקע מקדושתה, והכל יבוא על מקומו בשלום. הגאון ביסס את פסקו על דברי בעל ספר צרור המור, רבי מרדכי רובין, מגאוני הספרדים לפני כשלוש מאות שנה, שהורה כן הלכה למעשה.

עם הגאון ר"ש אלישר, הצטרף להיתר גם הראשון לציון הרב פאניזל. אך עדיין חלק מן החקלאים ממושבת עקרון (שהיו אשכנזים), מיאנו לקבל את הוראת גדולי הספרדים בעניין, וביקשו לערב בעניין את גאוני אשכנז, הלא הם: הגאון רבי יהושע מקוטנא (שהיה מגדולי רבני פולין), הגאון רבי שמואל מוהליבר (שבזכותו קמה המושבה, שכן הוא זה ששכנע את הברון לסייע לה), והגאון רבי שמואל זנוויל קלפפיש (מו"צ בוורשה). הגאוני הללו, איש איש בתורו, ערכו תשובות בעניין, ופסקו להקל למכור את קרקעות המושבה עקרון לגוי על מנת להפקיע את מצות השמיטה, תוך שהם מסייגים את ההיתר לשעת הדחק שהיתה אז כפי שביארנו. ועל היתר זה סמכו ידיהם עוד גאוני רבים ועצומים, ועל צבאם, גאון הפוסקים האשכנזים, רבי יצחק אלחנן ספקטור, רבה של קובנא.

אלא שמנגד, קמו גאוני רבים, ומהם הגאוני, רבי יהושע לייב דיסקין (רבה של העדה החרדית בירושלים), רבי יוסף דוב סולוביצ'יק (רבה של בריסק), רבי נפתלי צבי יהודה ברלין (ראש ישיבת ואלוז'ין), רבי דוד פרידמן מקרלין, ואחרים, כנגד היתר המכירה מטעמים רבים מאד, (כי היתר המכירה הוא היתר סבוך מאד, הנוגע להרבה מאד נושאים כבדי משקל, אשר לא נוכל לפרטם במסגרתנו). ומחלוקת זו קמה וגם ניצבה בכל ערב שנת שמיטה מחדש עד היום הזה, כאשר נדפסו בעניין ספרים רבים, אלה אוסרים ואלה מתירים.

ובדורות האחרונים, תיקן, רבה הראשי של ישראל, רבי אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל, כי הרבנות הראשית, המוסמכת על עניני הכשרות בארץ, נוטלת יפוי כח מאת החקלאים המעונינים בכך, למכור את קרקעותיהם למשך שנה אחת לגוי (ישמעלי דוקא, בכדי להנצל מאיסור "לא תחנם", שאסור למכור קרקע לגוי עובד עבודה זרה בארץ ישראל), ובכך להפקיע את קדושת השביעית. לעומתו קם הגאון הרי"ד מצפת, וערך תשובה כנגד היתר המכירה, ובמרוצת הדורות נוסף גם הגאון מופת הדור החזון איש לשוללים את היתר המכירה. לעומתו הגאון רבי צבי פסח פראנק כתב, שגם הגאון מהרי"ל דיסקין חזר בו בשנת התרנ"ה וסמך על היתר המכירה, מפני שראה שרבים מן החקלאים שאינם אמונים על קיום מצוות, המשיכו בעבודתם בשביעית כרגיל, ובכך נכנסו לשוק פירות שביעית, וסחרו בהם באיסור, ובאו מתוך כך לבעיות רבות, על כן אף הוא עיין בדבר, וחזר והורה כדברי המיקלים. (אלא שסייג את ההיתר רק לשנה אחת)

וכדי שלא להלאות את הקורא, נזכיר כאן את דברי הגאון מקוטנא, (שהיה מגדולי האשכנזים כפי שהזכרנו), בספרו שו"ת ישועות מלכו סי' נג, בתשובה לשאלת היתר המכירה, וזו לשונו: בדבר השמיטה, תמה אני, והלא למכור את הקרקע, היתר פשוט הוא, ובפרט כי גדולי רבני ספרד, (כונתו להגאון הרב אלישר), אשר צפורנם עבה מכריסם של חכמי אשכנז,

הם מתירים שיעבדו הנכרים בשביעית על ידי מכירה, ואיך נוכל לעשות את תורתם פלסטר? והוסיף עוד דברים ברוח זו כנגד מתנגדי המכירה.

והגאון רבי שלמה זלמן אוירבך זצ"ל, כתב ספר שלם בעניין היתר המכירה, ואף הוא הורה לרבנים הראשיים רבי אליהו בקשי דורון ורבי ישראל מאיר לאו שימשיכו במנהג המכירה, כמנהג הרבנות בכל השנים, כדי שלא יעבדו החקלאים את אדמתם באיסור ומטעמים אחרים. והוסיף גם, כי יש לציין, שגאוני הספרדים לא סייגו את היתר המכירה לשעת הדחק בלבד, ואם כל שכן שבזמנינו יש להקל בזה. ובודאי כשנגאל ויהיו רוב ישראל על אדמתם, ותהיה מצות השמיטה מן התורה, אז תתקיים ברכת התורה "וצוית את ברכתי", ולא נזדקק להיתר זה כלל, אך בזמנינו, יש לנהוג בהיתר זה. וכן פסקו רוב מניין ובנין של גאוני הדורות האחרונים.

ולעומתו הגאון רבי יוסף שלום אלישיב זצ"ל, רוח אחרת עמו, ודעתו לאסור את המכירה בזמן הזה מכל וכל. אך אנו הולכים אחר הוראות רוב הפוסקים, אשר מפייהם אנו חיים, והם הורו שיש להנהיג את היתר המכירה גם בזמן הזה. ובפרט למנהגינו הספרדים, שכאשר כתבנו, גאוני הספרדים היקלו בענין המכירה גם בלא שעת הדחק.

ומרן מופת דורינו, גאון הגאונים רבינו עובדיה יוסף זצ"ל, ערך מערכה אדירה בעניין היתר המכירה, (אשר נדפסה לפני כארבעים שנה בירחון קול סיני, ולאחר מכן בספרו שו"ת יביע אומר ח"י), ולא הניח זווית ופינה בעניין זה, והעלה שיש לערוך את המכירה בזמנינו, וכל הרוצה לקנות תוצרת מהיתר המכירה, בודאי שיש לו על מה שישמוך, כי היתר זה יסודתו בהררי קודש כמו שביארנו. אלא שהוסיף כי המחמיר לרכוש פירות מתוצרת שאינה של היתר המכירה, תבא עליו ברכה. אבל הרבנים הראשיים, מחוייבים לבצע מכירה עבור המעונינים בכך כפי שביארנו.

ובהלכה הבאה נוסיף עוד בענין זה.

עוד בענין היתר המכירה

בהלכה הקודמת ביארנו באופן כללי את יסוד היתר המכירה הנהוג בשנת השמיטה, על פי הוראת מרן רבינו הקדוש רבי עובדיה יוסף זצ"ל, שפסק הלכה למעשה, שגם בזמן הזה חובה מוטלת על ראשי הרבנות הראשית, לאפשר למי שמעוניין בכך, למכור את שדהו לנכרי ישמעאלי לשנת השמיטה, כדי שלא תחול קדושת שביעית על הפירות והירקות שגדלים ברשותם.

והנה בשנת השמיטה הקודמת (תשס"ח), כתבנו ככל הדברים האמורים, שלאחר שכבר נמכרו הקרקעות לנכרי, מי שחפץ לרכוש פירות וירקות מהיתר המכירה, רשאי לעשות כן אף לכתחילה, ואין לחוש בזה לדברי המעוררים על ההיתר. ובפרט במקום שיש הפרש גדול במחירי הפירות והירקות, שהיבולים שתחת השגחת מערכות הכשרות למהדרין, עולים ביוקר לאין שיעור מן התוצרת שתחת "היתר המכירה", שאז בודאי שיש להקל ולרכוש מתוצרת היתר המכירה דווקא.

ולאחר שכתבנו כן, קמו מעוררים על דברינו, ואחד משומעי לקחו של מרן זצ"ל מן העיר אשדוד, כתב מכתב למרן רבינו עובדיה יוסף זצוק"ל, וזה תוכנו:

לכבוד מרן עטרת ראשינו הגאון מרן רבינו עובדיה יוסף שליט"א

מצורף בזה פסק הלכה מ"הלכה יומית", שנכתב בשם מרן שליט"א, "שיש לסמוך על היתר המכירה שהוא היתר גמור ומבוסס, וגם בני ישיבות ואברכים יקנו על פי היתר המכירה". וקראתי את הדברים ולא ידעתי אם הם נכונים, ובפרט לאחר שמרן כתב לתושבי הקריה החרדית באשקלון שבני תורה יקנו מתוצרת של שומרי שמיטה, ולא יסתמכו על ההיתר.

ועל זה השיב מרן רבינו זצ"ל בזו הלשון:

באמת שיש לסמוך בודאי על היתר המכירה, שהוא מבוסס וברור על פי ההלכה, ואין לי שום ספק בדבר. ורק המהדרין יכולים להחמיר על עצמם, ובלבד שלא יפגעו בבני ביתם בחוסר הפירות והירקות כראוי.

עד כאן לשון מרן זצ"ל מילה במילה. ועוד כתב בזה בכמה הזדמנויות, וכפי שפורסמו דבריו.

ובאמת שבשנת השביעית הקודמת, שאלנו את מרן רבינו זצ"ל, אם רשאים אנו לכתוב בשמו שהיתר המכירה הוא נכון לכתחילה אף לאברכים, לאחר היוקר הגדול של הפירות והירקות מתוצרת מהדרין, ומרן השיב לנו שנכתוב כן בשמו, כי הדבר ברור אצלו, ואין לו ספק בו, כי היתר המכירה היתר גמור ואמתי. וצוה עלינו להודיע כן לכל חברינו תלמידי הישיבה, שיקנו מתוצרת היתר המכירה.

ולאחרונה הפיצו (שלא ברצונינו) הקלטה של חלק מהדברים, אך שם לא הובא הדבר, כי עיקר הדיבור היה סביב הדברים שכתבנו בהלכה יומית, והוראת מרן בזה היתה שנוכל לפרסם ככל האמור לעיל. והוסיף, שעיקר התעמולה והפירסום

שעושים דוקא לדברי המחמירים בזה, ומבטלים דברי המיקלים, הוא מחמת עיני ממון ופוליטיקה, ולא מחמת יראת ה' באמת. וכמה פעמים דיבר אתנו מרורות על אותם המשחירים פני ההיתר בדרכי פוליטיקה ותעמולה, שלא זו דרכה של תורה.

וכשראה את דברינו הרה"ג רב הפעלים רבי יוסף חיים סיטרוק שליט"א, רבה של צרפת, נכנס לקודש פנימה אל מרן זצ"ל, ושאל האם ישנם איזה הגבלות בענין היתר המכירה. השיב לו מרן זצ"ל בזו הלשון.

אין שום הגבלות, זה מותר! אבל מי שרוצה לעשות חסידות, יעשה לעצמו, אבל לא להורות לאחרים. יעשה לעצמו כמה שירצה, אבל לאחרים יורה על פי ההיתר, כי הוא אמת. ומי הוציא את ההיתר? הגאון רבי יעקב שאול אלישר, שהיה ראשון לציון לפני מאה שנה, והיה גאון עולם, הוא המציא את ההיתר, רק אנחנו הרחבנו אותו, כדי שלא יעשו עליו קושיות, אבל ההיתר הוא שלו, הוא המקורי. ועוד שהיה בזמנו חסידא קדישא, רבי רפאל מאיר פאניז'ל, והוא הסכים עמו.

הגאון הרב פאניז'ל, היה במדינת תוניס, בשליחות מארץ ישראל, ומעשה היה, שהאריה פרץ את הסוגר של גן החיות, ויצא לרחובות, וכולם ברחו ממנו, רק הגאון הרב פאניז'ל קרב אצל האריה, לא פחד משום דבר, וגירש אותו כמו שמגרשים כלב, שאלוהו, איך לא פחד, אמר, מי שהוא צדיק ושומר בריתו, לא צריך לפחד משום דבר.

אלו היו גאוני וצדיקים, והם כתבו את ההיתר, הם ראו בעוניים של הרעבים, שאין להם פרנסה, וריחמו עליהם.

יש הרבה דברים כאלה, כמו מכירת חמץ, ומה יותר חמור, חמץ או שביעית? חמץ זה כרת, ושביעית בזמן הזה אינה אלא מדרבנן, וכולם עושים מכירת חמץ, ומרן כתב את ההיתר הזה בבית יוסף סימן תמח, ואף אחד לא מצפצף על זה, אבל כאן כל שבע שנים עושים צרות, עושים שלא כדיון.

כלו דברי קדשו של מרן רבינו הקדוש זצ"ל, אשר לולי הוא, לא יכול היה היתר המכירה היקר מאד לעמוד על רגליו, ועל ידי פעולות המתנגדים, היתה נמנעת הרבנות מלמכור את השדות, וכל ישראל היו אוכלים פירות שביעית בלי היתר כלל.

אמנם עדיין עלינו ללמוד את אופן ההנהגה עם פירות השביעית, כי הדבר נוגע לפירות שאינן מהיתר המכירה, אלא מ"אוצר בית דין", או מגידולים אחרים, כמו שנבאר.

סוגי הפירות והירקות בשנת השמיטה

[בהלכות הקודמות](#) ביארנו כי פירות הגדלים בשנת השמיטה, וכן ירקות הנלקטים בשנת השמיטה (ושנה זו תשע"ה, היא שנת שמיטה), בשדות של יהודים בארץ ישראל, הרי הם קדושים בקדושת שביעית. (ובהמשך נסביר את משמעותה של קדושה זו). והסברנו, כי מצויים למכירה בשווקים ובחנויות העומדים תחת השגחת מערכת כשרות אחרית, כמה סוגים של פירות בשנה זו, וכעת נפרט יותר בעניין זה.

יבול שנה ששית

הסוג הראשון, הוא תוצרת חקלאית משנה שישית, כלומר פירות וירקות שנשמרו בתנאים טובים לפני שנתקדשו בקדושת שביעית, וכן פירות אילן שגידולם (חניטתם) היה בשנה השישית, ולכן אין בהם קדושת שביעית אף אם הם נלקטו בשנה זו. (ואין המקום להרחיב מה נקרא תחילת הגידול לעניין זה). פירות אלו שיש עליהם תעודת כשרות, המעידה שהפרישו מהם תרומות ומעשרות וכדומה, מותרים באכילה ככלל השנים, ואין בהם חשש כלל.

יבול חוץ לארץ

הסוג השני של תוצרת חקלאית כשרה הנמכרת בשנה זו, הוא מיבול חוץ לארץ, אשר אין בו קדושת שביעית כלל, כי אין השביעית נוהגת אלא בארץ ישראל (ובסוריה). ותוצרת זו, מחוץ לארץ, מותרת ככלל השנים, כי אין בה שום קדושה כלל.

יבול נכרי

הסוג השלישי, הוא תוצרת מיבול נכרי, כלומר מקרקעות של גויים בארץ ישראל (בעיקר מישובים ערבים), שכפי שביארנו כבר, אין בהם קדושת שביעית כלל, על פי דעת מרן השלחן ערוך שקבלנו הוראותיו.

היתר המכירה

הסוג הרביעי, הוא פירות מהיתר המכירה, בדרך כלל בהשגחת הרבנות המקומית, שכפי שביארנו אין בהם קדושת שביעית, כדיון פירות מיבול נכרי, אלא שהמחמיר במקום שאפשר, שלא לקנות פירות מהיתר המכירה, תבא עליו ברכה. אך מעיקר הדין, ובפרט במקום צורך, פירות אלה מותרים ואין בהם קדושת שביעית.

וכבר כתבנו שעל פי הוראתו בקדושה של מרן רבינו הקדוש זצ"ל, הורינו שכאשר מחירי הפירות והירקות הכשרים למהדרין מופקעים, יש לקנות לכתחילה מהיתר המכירה, בלי שום פקפוק. ואף שיש מחמירים בזה מאד, העיקר להלכה כדעתם של גאוני הספרדים קדושי עליון שהיקלו במכירה כמו שנבאר.

אוצר בית דין

הסוג החמישי, הוא פירות של "אוצר בית דין". פירות אלו נפוצים במיוחד במקומות שבהם מתגוררים הרבה שומרי תורה ומצוות. וכן מצויים יינות שהם של אוצר בית דין.

ומהו אוצר בית דין? נאמר בתורה, (שמות פרק כג) "והשביעית תשמטנה ונטשתה", כלומר, שחייב אדם להפקיר את כל היבול אשר גדל בשדהו בשנת השמיטה, ואסור לאדם לנעול את שדהו בשנת השמיטה למנוע מאחרים לבא ללקוט את הפירות, אלא עליו לאפשר לכל מי שיחפוץ בכך, לבא וללקוט את הפירות. ואמנם, בתקופה שלאחר חורבן בית שני, ראו חכמי ישראל, שהיו אנשים רשעים הסוחרים בפירות שביעית, והיו בזזים את כל היבול הגדל בשדות שביעית על מנת למכרו אחר כך בכסף מלא בשוק.

לפיכך תקנו שיהיו שלוחי בית דין יושבים על פתחי העיירות, וכל מי שהיה בא לצאת עם פירות בידו, היו נוטלים ממנו את כל הפירות שהביא, ולא היו משאירים בידו אלא מזון שלש סעודות, והשאר, היו מכניסים אותו לתוך אוצר (מחסנים) שבעיר, והיו מחלקים את אותם הפירות בערבי שבתות, לכל אדם לפי גודל משפחתו. לפי שאסור לסחור, כלומר למכור, פירות הקדושים בקדושת שביעית, שנאמר "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה", ודרשו רבותינו, "לאכלה - ולא לסחורה".

וכשנוטלים תשלום עבור פירות אלו, אין זה בעבור פירות השביעית, שהרי אסור לסחור בהם, אלא בעבור הטרחה של הפועלים המלקטים את הפירות, ובעבור שאר העלויות הנגרמות כתוצאה מאופן חלוקה זו. ועל כן אין לגבות בעבור פירות אלו מחיר מופקע, שנראה הדבר כסחורה בפירות שביעית.

ומן האמור מבואר, שמי שירצה לקנות פירות כאלה שהם מאוצר בית דין, חייב לשמור פירות אלו בקדושת שביעית. ובהלכה הבאה נבאר אם ירצה ה', איך יש לנהוג בפירות הקדושים בקדושת שביעית, מה אסור ומה מותר לעשות בהם.

פירות הקדושים בקדושת שביעית

בהלכות הקדמות ביארנו, כי פירות וירקות משנת השמיטה (שנה זו תשע"ה) הגדלים בשדות של יהודים בארץ ישראל, ולא נמכרו לגוי על פי "היתר המכירה", הרי הם קדושים בקדושת שביעית, שנאמר (ויקרא כה) "יובל הוא, קדש תהיה לכם", ודרשו רבותינו, מה היא קודש, אף תבואתה קודש.

אילו פירות וירקות קדושים בקדושת שביעית?

כמו שביארנו, כל הפירות והירקות הגדלים בשדות של יהודים בארץ ישראל, יש עליהם קדושת שביעית. ובכלל זה, הפירות והירקות הנמכרים במסגרת "אוצר בית דין", שיש עליהם קדושת שביעית. שהרי הם גדלים בארץ ישראל בקרקעות של יהודים. וכבר ביארנו כי אסור לסחור בפירות שביעית. וכעת נבאר עוד כמה פרטי דינים הנוגעים לפירות אלו.

הפסד פירות שביעית

נאמר בתורה על תבואת שנת השמיטה, "וְהִיְתָה שֶׁבֶת הָאָרֶץ לְכֶם לְאֶכְלָה", ודרשו רבותינו (קמא קב), לאכלה, ולא להפסד, כלומר, אסור לגרום הפסד לפירות שביעית, ומותר להשתמש בהם אך ורק לשימוש הראשוני והרגיל אליו הם מיועדים. אכילה, שתיה, סיכה, הדלקת הנר וכדומה. כל מין פרי או ירק, לפי כדרכו.

סחיטת פירות שביעית

דוגמא להפסד פירות האסור בשביעית, מלפפונים, שהדרך היא לאכלם כשהם שלמים. ומי שירצה לסחוט מלפפון כדי לשתות את המיץ שלו, הרי הוא מפסיד פירות שביעית, כי הוא מוריד את ערך הפרי מאד.

לעומת זאת תפוזים, שהדרך היא לסחוטם, מותר מן הדין לסחוטם גם כשהם קדושים בקדושת שביעית. (ויש מחמירים בזה). וכן ענבים, מותר לסחוטם אף על פי שהם קדושים בקדושת שביעית.

מאכל אדם ומאכל בהמה

אסור לתת לבהמה או לעוף, פירות שביעית המיועדים לאדם. וכגון מי שיש לו "תוכי" בביתו שאוכל גרעינים, אסור לתת לו גרעינים המיועדים למאכל אדם אם הם קדושים בקדושת שביעית, שהרי בכך נגרם הפסד לפירות השביעית.

וכן להיפך, פירות שביעית המיועדים לבהמה, אסור לאדם לאכלם, שעל ידי כן הוא גורם הפסד לפירות השביעית, שמיועדות יותר לבהמה.

בישול פירות שביעית

כשם שאסור לגרום להפסד פירות שביעית, על ידי סחיטתם או ריסוקם, כמו כן אסור לגרום להם הפסד על ידי בישול. ולכן פרי או ירק שהדרך היא לאכלו כשהוא חי, אין לבשלו בשביעית. ולפיכך אסור לבשל ירקות של שביעית שאין דרך לבשלו, כגון מלפפונים וכיוצא בזה.

וכן להיפך, פרי או ירק של שביעית שאין דרך לאכלו אלא לאחר בישולו, אסור לאכלו חי, ולפיכך אסור לאכול קישואים וכיוצא בזה שלא נתבשלו, אלא אחר בישולם בלבד.

השלכת פירות שביעית

אסור לגרום לשום הפסד בפירות הקדושים בקדושת שביעית, ולכן בודאי שאסור להשליכם לאשפה, אלא יש להשתמש בהם שימוש הראוי להם, באכילה או בשתיה, כל פרי או ירק לפי ענינו. ולדעת כמה מרבתינו הראשונים יש מצוה באכילת פירות שביעית.

פירות של שביעית שנתקלקלו עד שאינם ראויים אפילו למאכל בהמה, שוב אין עליהם קדושה, ומותר להשליכם לאשפה. ובהלכה הבאה נמשיך עם עוד פרטי דינים בזה.

פרטי דינים הנוגעים לפירות שביעית

[בהלכות הקודמות](#) ביארנו שפירות וירקות הגדלות בשנת השמיטה בשדות של יהודים בארץ ישראל, יש עליהם קדושת שביעית. וביארנו שפירות הקדושים בקדושת שביעית, אסור לגרום להם הפסד.

קילוף פירות שביעית

מותר לקלף פירות וירקות של שביעית כדרך שמקלף בשאר שנים, ואין צריך להקפיד שלא יקלוף גם מעט מהפרי. אולם אין לקלף אלא פירות שהדרך היא לאכלם כשהם מקולפים, כגון בננה, מילון, מלפפון, תפוח וכיוצא בזה. אבל פירות שאין דרכם שיקלפו אותם, כגון עגבניה, משמש, אסור לקלפם.

וכמו כן מותר להסיר על ידי סכין חלקים מקולקלים שבפרי, אף על פי שעל ידי כן מסירים גם מעט מבשר הפרי עצמו.

קליפות הפירות

כבר הזכרנו שפירות שביעית שהתקלקלו לגמרי עד שאינם ראויים למאכל בהמה, אין בהם קדושת שביעית.

לפיכך, קליפות הפירות והירקות של שביעית, אם הן רעות מאד בטעמן, עד שאינן ראויות אפילו למאכל בהמה, כגון קליפות "קיו" או בצל, אין בהן קדושת שביעית, ומותר להשליכן לאשפה.

אבל רוב הפירות והירקות, קליפותיהם ראויות למאכל בהמה, כגון קליפות מלפפונים ותפוחים ואגסים וכדומה, ולכן יש לשמרן בקדושת שביעית, ואסור להשליכן לאשפה, שהרי בכך הוא מפסיד פירות שביעית, אלא יש להשהותן במקום מיוחד, (כגון שקית נילון), עד שיתעפשו ויפסלו ממאכל בהמה, ואז תפקע קדושתן ויוכלו להשליכן לאשפה. (לפי שבאופן זה אין הוא גורם להפסד ישיר לפירות שביעית, אלא בדרך "גרמא", ואין בכך איסור.)

וכמו כן, אם ירצה, רשאי להשליכן לאשפה בתוך שקית נילון סגורה היטב, שאז גם כן אינו גורם להם להפסד בידי ממש. וכל זה דוקא בפירות שביעית ממש, או בקליפות הראויות עדיין למאכל בהמה, אבל קליפות פרי שאינן ראויות אף למאכל בהמה, כגון קליפות גרעינים וגרעיני משמש וכדומה, אף על פי שיש בהם מעט מלחלוחית הפרי, מותר להשליכן כמות שהן לאשפה.

גרעיני פירות שביעית

כשם שקליפות פירות שביעית, יש בהן קדושת שביעית אם הן ראויות למאכל בהמה, כן הדין בגרעיני הפירות, שאם הם ראויים למאכל בהמה, יש לשמור עליהם בקדושת שביעית, ואסור להשליכן סתם כך לאשפה, אלא יש להניחם בשקית ניילון כמו שביארנו.

מים שבשלו בהם פירות שביעית

מים שבשלו בהם פירות שביעית, כגון מרק ירקות, הרי שהמרק כולו קדוש בקדושת שביעית ואסור להפסידו. אבל מים שבשלו בהם תפוחי אדמה וכדומה, שטעמם טפל, אין בהם קדושת שביעית כלל.

פרחים של שביעית

פרחים של שביעית, אין בהם קדושה כלל, אלא שאסור לעסוק בגידולם, אלא במלאכות המותרות בשביעית. ויש להזהר בענין זה שלא לבוא לידי מכשול.